

ЯРМОЛЕНКО О. С.,

кандидат юридичних наук,
докторант кафедри господарсько-
правових дисциплін та економічної
безпеки
(Донецький державний університет
внутрішніх справ)

УДК 346.91

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.24>

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ КРЕДИТОРІВ ПРИ БАНКРУТСТВІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ДЕЯКИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

У статті проаналізовано питання щодо реалізації прав кредиторів при банкрутстві фізичної особи за законодавством деяких європейських країн. В умовах глобалізації та економічної інтеграції питання банкрутства фізичних осіб набуває актуальності, оскільки зростає кількість боржників та ускладнюються фінансові відносини. Досліджено ключові механізми захисту інтересів кредиторів, передбачені Директивою № 2019/1023/ЄС. У статті розглядаються процедури реструктуризації боргів, ліквідації активів та очищення від боргів у таких країнах, як Німеччина, Франція, Іспанія, Литва, Греція, Італія та інших. Особливості реалізації прав кредиторів у різних країнах Європи свідчать про те, що кожна з них має свої унікальні підходи до регулювання процедур банкрутства. Визначено ключові принципи на яких базується європейський підхід, а саме: справедливе врегулювання боргів, пошук шляхів та створення можливостей реструктуризації заборгованості; захист кредиторів з метою забезпечення їх права на повернення максимально можливої частини боргу; звільнення від боргів з метою надання боржнику можливості поновити своє фінансове становище та почати стабільне життя без надмірного фінансового тиску. Підкреслено, що європейський досвід демонструє важливість поєднання інтересів боржників і кредиторів через судовий нагляд, прозорість процедур та чітку регламентацію правових механізмів. Зазначено, що для України, яка прагне європейської інтеграції, досвід ЄС є надзвичайно важливим, оскільки дозволяє визначити найефективніші механізми захисту прав кредиторів при банкрутстві фізичних осіб.

Особлива увага приділяється ролі кредиторів у процесі прийняття рішень, контролю за діями боржників та можливості оскарження підозрілих угод. На основі порівняльного аналізу європейського досвіду запропоновані рекомендації щодо вдосконалення українського законодавства з метою підвищення ефективності процедур банкрутства фізичних осіб. Наголошено, що впровадження європейських стандартів сприятиме гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС та забезпеченню справедливого балансу між правами кредиторів і боржників.

Ключові слова: банкрутство фізичних осіб, захист прав кредиторів, реструктуризація боргів, ліквідація активів, Директива ЄС, судовий нагляд, процедура банкрутства.

Iarmolenko O. S. Peculiarities of the exercise of creditors' rights in the event of bankruptcy of an individual under the legislation of some European countries

The article analyzes the issue of the exercise of creditors' rights in the event of bankruptcy of an individual under the legislation of some European countries.

In the context of globalization and economic integration, the issue of bankruptcy of individuals is becoming more relevant, as the number of debtors is increasing and financial relations are becoming more complicated. The key mechanisms for protecting the interests of creditors, provided for by Directive No. 2019/1023/EU, are studied. The article examines the procedures for debt restructuring, asset liquidation and debt relief in countries such as Germany, France, Spain, Lithuania, Greece, Italy and others. The features of the exercise of creditors' rights in different European countries indicate that each of them has its own unique approaches to regulating bankruptcy procedures. The key principles on which the European approach is based are identified, namely: fair settlement of debts, finding ways and creating opportunities for debt restructuring; protection of creditors in order to ensure their right to return the maximum possible part of the debt; debt relief in order to provide the debtor with the opportunity to restore his financial situation and start a stable life without excessive financial pressure. It is emphasized that the European experience demonstrates the importance of combining the interests of debtors and creditors through judicial supervision, transparency of procedures and clear regulation of legal mechanisms. It is noted that for Ukraine, which strives for European integration, the EU experience is extremely important, as it allows to determine the most effective mechanisms for protecting the rights of creditors in the bankruptcy of individuals.

Particular attention is paid to the role of creditors in the decision-making process, control over the actions of debtors and the possibility of challenging suspicious transactions. Based on a comparative analysis of European experience, recommendations are proposed for improving Ukrainian legislation in order to increase the efficiency of bankruptcy procedures for individuals. It is emphasized that the implementation of European standards will contribute to the harmonization of Ukrainian legislation with EU legislation and ensuring a fair balance between the rights of creditors and debtors.

Key words: *bankruptcy of individuals, protection of creditors' rights, debt restructuring, liquidation of assets, EU Directive, judicial supervision, bankruptcy procedure.*

Вступ. У сучасних умовах глобалізації та інтеграції економічних процесів питання банкрутства фізичних осіб набуває все більшої актуальності. Зростання кількості боржників, ускладнення фінансових відносин та необхідність забезпечення балансу інтересів кредиторів та боржників у процедурі банкрутства вимагають ретельного аналізу законодавчих підходів до регулювання процедур банкрутства. У більшості країн Європейського Союзу (далі – ЄС) запроваджено єдині стандарти та принципи, що регулюють процес банкрутства фізичних осіб. Для України, яка прагне європейської інтеграції, досвід ЄС є надзвичайно важливим, оскільки дозволяє визначити найефективніші механізми захисту прав кредиторів при банкрутстві фізичних осіб.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей реалізації прав кредиторів у разі банкрутства фізичних осіб за законодавством деяких європейських країн, визначення ключових проблем та пропозиції щодо вдосконалення законодавства України з урахуванням європейського досвіду.

Результати дослідження. Банкрутство фізичних осіб є важливим інструментом, який дозволяє боржникам поновити своє фінансове становище, одночасно захищаючи права кредиторів. В ЄС ця сфера регулюється Директивою № 2019/1023/ЄС від 20 червня 2019 р. про засади превентивної реструктуризації, про погашення боргу та позбавлення прав, а також про заходи щодо підвищення ефективності процедур щодо реструктуризації, банкрутства та погашення боргу, а також внесення змін до Директиви № 2017/1132/ЄС (далі – Директива № 2019/1023/ЄС) [1]. Директива № 2019/1023/ЄС частково імплементована в законодавство

України. Зокрема, Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) містить положення щодо проведення процедури реструктуризації для фізичних осіб та фізичних осіб-підприємців [2, с. 325].

Європейський підхід до банкрутства фізичних осіб базується на наступних ключових принципах: справедливе врегулювання боргів, а саме пошук шляхів та створення можливостей реструктуризації заборгованості; захист кредиторів з метою забезпечення їх права на повернення максимально можливої частини боргу; швидке звільнення від боргів з метою надання боржнику можливості поновити своє фінансове становище та почати стабільне життя без надмірного фінансового тиску.

Законодавство країн ЄС гарантує, що кредитори у процедурі банкрутстві фізичної особи можуть реалізувати свої права на:

участь у процедурі банкрутства. Кредитори мають право брати участь у зборах кредиторів, голосувати з ключових питань, таких як схвалення плану реструктуризації або ліквідації майна. Це забезпечує їхню участь у прийнятті рішень, що впливають на їхні інтереси;

отримання інформації. Європейське законодавство передбачає обов'язок боржника та уповноважених органів надавати кредиторам повну та точну інформацію про фінансовий стан, активи та зобов'язання. Це дозволяє кредиторам оцінити ризики та прийняти обґрунтовані рішення;

забезпечення вимог. У багатьох країнах ЄС існують механізми забезпечення вимог кредиторів, наприклад, через заставу або інші форми забезпечення. Це дозволяє кредиторам отримати перевагу при розподілі активів;

оскарження дій боржника. Кредитори мають право оскаржувати дії боржника, які можуть завдати шкоди їхнім інтересам, наприклад, приховання майна або надання переваги окремим кредиторам.

Якщо розглядати законодавство щодо процедури банкрутства фізичної особи в окремих європейських країнах, то наприклад, у Німеччини законодавство про банкрутство фізичних осіб спрямоване на збалансування інтересів боржників та кредиторів, забезпечуючи механізми захисту прав останніх. Основним нормативним актом, що регулює ці питання, є німецький Закон про неплатоспроможність (*Insolvenzordnung, InsO*), який набув чинності у 1999 році. Німецьке законодавство передбачає низку механізмів захисту прав кредиторів у процедурах банкрутства фізичних осіб, а саме:

обов'язок боржника подати заяву про неплатоспроможність. Боржник зобов'язаний подати заяву про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність у разі стійкої неплатоспроможності. Невиконання цього обов'язку може призвести до юридичної відповідальності боржника;

призначення арбітражного керуючого (*Insolvenzverwalter*). Суд призначає незалежного спеціаліста, який відповідає за управління майном боржника, виявлення та оцінку активів, а також за розподіл отриманих коштів між кредиторами відповідно до встановленої черговості;

оскарження підозрілих угод. Арбітражний керуючий має право оскаржити угоди, укладені боржником до відкриття виробництва, якщо вони були спрямовані на обмеження прав кредиторів або надання переваг окремим. Це дозволяє повернути майно до конкурсної маси для справедливого розподілу між усіма кредиторами;

участь кредиторів у процедурі. Кредитори мають право брати участь у зборах кредиторів, де вирішуються ключові питання щодо процедури неплатоспроможності, такі як затвердження плану погашення боргів або рішення про ліквідацію майна боржника;

розробка плану погашення боргів. Боржник може запропонувати план реструктуризації боргів, який підлягає затвердженню зборами кредиторів та судом. Виконання такого плану дозволяє боржникові позбутися залишкових боргів після завершення процедури, а кредиторам отримати часткове задоволення своїх вимог.

Таким чином, законодавство Німеччини про банкрутство фізичних осіб забезпечує комплексний підхід до захисту прав кредиторів, поєднуючи механізми контролю за діями

боржника, прозорого управління його майном та активну участь кредиторів у процедурі неплатоспроможності [3].

Процедура банкрутства фізичної особи у Франції відрізняється від аналогічної процедури у Німеччині. Як правило, процедура банкрутства у Німеччині триває 3 роки, то у Франції вона триває найчастіше 1 рік. Регулюються процедура банкрутства фізичної особи Кодексом споживання (Code de la consommation) та Торговим кодексом (Code de commerce). Ці нормативні акти визначають порядок визнання фізичної особи неплатоспроможною, процедури реструктуризації боргів, а також механізми захисту прав як боржників, так і кредиторів [4]. Французьке законодавство спрямовано на не допуск до банкрутства. Якщо боржник все ж таки подає заяву про банкрутство, то спочатку спеціальна комісія із заборгованості складає графік погашення боргів перед кредиторами. Якщо план погашення не працює, то призначається процедура відновлення, що триває до 1 року. Протягом цього строку боржник розпродас своє рухоме та нерухоме майно, а з виручених коштів повертає борги перед кредиторами. У разі відмови боржника від продажу майна, може бути погоджена з кредиторами розстрочка, коли частина заробітку щомісяця йде на оплату боргів, але кредитор має право відмовитися від такої пропозиції. Якщо, на думку комісії, боржник доклав усіх зусиль, то після закінчення дванадцяти місяців борг, що залишився, може бути списаний [5].

Отже, захист прав кредиторів при банкрутстві фізичної особи у Франції забезпечується через структурований процес, який включає повідомлення, можливість оскарження, пріоритетне погашення боргів, винятки з прощення та вплив на кредитну історію. Унікальність французької системи полягає в гнучкості підходу до осіб з різним рівнем активів і сильному судовому нагляді, що забезпечує справедливість для всіх учасників процедури банкрутства.

Захист прав кредиторів у процедурі банкрутства фізичних осіб в Іспанії регулюється Законом про другий шанс (Ley de Segunda Oportunidad), який був прийнятий у 2015 році. Цей закон базується на положеннях іспанського комерційного законодавства (Código de Comercio) та Цивільного Кодексу (Código Civil), спрямований на забезпечення балансу між інтересами боржників і кредиторів, надаючи боржникам можливість реструктуризації боргу або навіть очищення від боргів за певних умов. Законодавство щодо банкрутства фізичної особи передбачає кілька етапів, кожен з яких включає механізми захисту прав кредиторів:

переговори про реструктуризацію боргу (Acuerdo extrajudicial de pagos). Це добровільна процедура, де боржник намагається досягти домовленості з кредиторами щодо реструктуризації боргу через посередництво незалежного медіатора (mediador concursal). На цьому етапі кредитори мають право: приймати участь у переговорах, схвалювати або відхиляти пропозиції боржника, забезпечувати свої інтереси через медіатора тощо;

судова процедура банкрутства (Procedimiento de insolvencia). Суд може застосувати реструктуризацію боргу (Acuerdo de refinanciación) на підставі схваленого кредиторами плану реструктуризації; ліквідацію активів (Liquidación de bienes), де кредитори мають право на отримання частини коштів відповідно до черги пріоритетності;

очищення від боргів (Exoneración del pasivo insatisfecho). У разі якщо жодна з процедур не дозволяє покрити борги, суд може ухвалити рішення про очищення боржника від боргів. Однак деякі категорії боргів (наприклад, аліменти, штрафи, податки) не підлягають списанню, що захищає інтереси кредиторів у цих випадках.

За законодавством Іспанії кредитор, який ініціював процедуру першим, має переважне право 25% від сукупної заборгованості. Крім того, він може повернути заборгованість за борговим зобов'язанням ще до закінчення судового розгляду. Боржник повинен заявити про свою неплатоспроможність як можна швидше. Якщо він не ініціює її протягом двох місяців з моменту настання неплатоспроможності, то може понести додаткову відповідальність за рішенням суду [6].

У Литві процедура банкрутства фізичних осіб регулюється Законом Литовської Республіки «Про банкрутство фізичних осіб» (Fizinių asmenų bankroto įstatymas), прийнятим у 2012 році. Метою законодавства Литви про банкрутство є відновлення платоспроможності

фізичної особи шляхом виконання схваленого судом плану, надання відстрочки, скорочення зобов'язань, які виконуються шляхом часткової ліквідації майна. Ненадання боржником плану на розгляд суду або відмова суду затвердити план є підставою припинення процедури банкрутства. Суди мають повноваження щодо затвердження плану навіть проти бажання кредиторів. Механізм захисту прав кредиторів передбачає обов'язкове залучення кредиторів до процесу шляхом надання права голосування щодо плану реструктуризації, перевірки реалізації активів, оскарження рішень суду, контролю за діями боржника, відшкодування збитків. Якщо суд встановить, що боржник свідомо приховував активи або намагався уникнути відповідальності, кредитори можуть вимагати компенсації збитків [7].

За законодавством Литви та Латвії ініціатором банкрутства фізичної особи може бути тільки боржник, кредитори не можуть ініціаторами. В Естонії ж банкрутство (як процедура продажу майна боржника з подальшим розподілом отриманих коштів між кредиторами) може бути ініційовано як боржником, так і кредиторами, але заява про реструктуризацію заборгованості може подаватися лише боржником [8].

Незважаючи на те, що суди Литви орієнтуються насамперед на інтереси кредитора, вони не допускають безумовне та повне списання боргів боржника. Так, у суд відмовив у порушенні процедури банкрутства, посилаючись на те, що боржник, який втратив працездатність на 75%, не в змозі довести, що зможе знайти роботу; майно в нього відсутнє, пенсії вистачає лише на задоволення найнагальніших потреб, інших джерел коштів для існування немає; але закон про банкрутство зорієнтований не на списання боргів, а має на меті відновлення платоспроможності боржника, який, виконуючи план погашення боргів, зможе повернути борги кредиторам; але, за таких обставин ця мета недосяжна [9, с. 183].

У Греції банкрутство фізичних осіб регулюється Законом № 4738/2020 «Debt settlement and second-chance arrangement and other provisions» (the Insolvency Code), який набрав чинності 1 січня 2021 року. Цей закон відповідає Директиві № 2019/1023/ЄС і забезпечує баланс між реабілітацією боржника та захистом прав кредиторів. Захист прав кредиторів є ключовим аспектом спрямованості зазначеного Закону, який забезпечує справедливе ставлення, одночасно надаючи боржникам другий шанс. Законодавство Греції про банкрутство передбачає кілька механізмів для захисту прав кредиторів у процедурах банкрутства фізичних осіб:

судовий нагляд та контроль. Процедура банкрутства відбувається під суворим наглядом суду, який забезпечує дотримання прав та інтересів усіх сторін, включаючи кредиторів; мораторій на стягнення. Після подання боржником заяви про банкрутство суд може накласти тимчасовий мораторій на індивідуальні дії кредиторів щодо стягнення боргів, що запобігає хаотичному розпродажу майна боржника та забезпечує рівноправне ставлення до всіх кредиторів;

план реструктуризації боргів. Боржник може запропонувати план реструктуризації своїх боргів, який підлягає затвердженню судом та схваленню кредиторами. Виконання такого плану дозволяє боржнику уникнути ліквідації майна, а кредиторам – отримати часте чи повне задоволення своїх вимог;

оскарження підозрілих транзакцій. Кредитори мають право оскаржувати транзакції, здійснені боржником до подання заяви про банкрутство, якщо вони вважають, що ці дії були спрямовані на ухилення від сплати боргів або надання переваг окремим кредиторам;

позасудова процедура. Закон передбачає можливість погасити борги шляхом медіації або інших позасудових процедур за згодою кредиторів. Кредитори мають право ініціювати продаж майна боржника до проведення судового процесу;

призначення спеціального адміністратора. У деяких випадках суд може призначити спеціального адміністратора для управління майном боржника та забезпечення справедливого розподілу активів між кредиторами [10].

Таким чином, законодавство Греції про банкрутство фізичних осіб визначає для кредиторів засоби для захисту їх прав та інтересів, забезпечуючи прозорість та справедливість процедур неплатоспроможності.

В Болгарії активно, станом на лютий 2025 року, тривають обговорення щодо впровадження законодавства про банкрутство фізичних осіб (Закон «За несъстоятелност на физическите лица»). Хоча конкретний закон ще не прийнято, проєкт передбачає низку механізмів для захисту прав кредиторів у процедурах банкрутства фізичних осіб. Він регламентує умови та порядок проведення процедури банкрутства фізичних осіб, в процесі якої задовольняються вимоги всіх кредиторів. Процедура добровільно ініціюється боржником і спрямована на справедливе задоволення вимог його кредиторів.

З метою захисту інтересів кредиторів суд має право накладати заборону та арешт на майно, укладання нових угод з управління та розпорядження майном, а також робити платежі без дозволу, за виключенням поточних зобов'язань щодо забезпечення життєвих потреб боржника та його сім'ї в межах аліментів, що визначаються судом (платежі до державного та місцевих бюджетів, постачальникам побутових, комунальних та комунікаційних послуг, необхідні витрати на харчування, охорону здоров'я, освіту тощо). Важливо, що кредитори не можуть претендувати на основне житло боржника, його особисті речі та суму на прожитковий мінімум, яку суд залишає для забезпечення потреб боржника та його сім'ї. Це обмежує активи, доступні для задоволення вимог кредиторів, але забезпечує соціальний захист боржника [11].

Варто зазначити, що ці положення базуються на загальних принципах захисту прав кредиторів у процедурах банкрутства фізичних осіб, які застосовуються в багатьох європейських країнах. Остаточні механізми та процедури будуть визначені після прийняття відповідного законодавства в Болгарії.

15 липня 2022 року набув чинності новий італійський Кодекс про кризу та неспроможність підприємств (Codice della crisi d'impresa e dell'insolvenza). Цікавим є заміна в Кодексі терміну «банкрутство» на «судову ліквідацію», хоча всі звичні ознаки процедури банкрутства збережені. Свої права кредитори реалізують через участь у спеціальних процедурах, таких як плани погашення боргів. Це дозволяє уникнути повного банкрутства та забезпечити контрольоване погашення боргів, що може бути вигідним для кредиторів, оскільки зменшує ризик повної втрати коштів. Крім того, Кодекс передбачає використання позасудових процедур таких як: переговори про складання (Negotiated Composition), яка дозволяє боржнику вести переговори з кредиторами для розробки плану реструктуризації. Це надає кредиторам можливість впливати на умови повернення боргів. Після початку процедури кредитори не можуть самостійно стягувати борги, що забезпечує рівність усіх кредиторів і захищає активи боржника. Після завершення ліквідаційної процедури боржник може отримати звільнення від залишкових боргів, що обмежує можливості кредиторів стягнути залишок боргу в майбутньому. Кодекс забезпечує структурований механізм захисту прав кредиторів при банкрутстві фізичних осіб, через участь у процедурах, пріоритетне задоволення вимог та можливість впливати на плани реструктуризації. Обмеження, такі як виключення основного житла та суми на прожитковий мінімум, можуть зменшити активи, доступні для кредиторів, але це компенсується акцентом на раннє виявлення та реструктуризацію, що підвищує шанси на повернення боргів [12].

Висновки. Аналіз законодавства європейських країн щодо банкрутства фізичних осіб свідчить про те, що у більшості країн ЄС процедури банкрутства фізичних осіб ґрунтуються на принципах, закріплених у Директиві № 2019/1023/ЄС, метою якої є забезпечення балансу між інтересами боржників і кредиторів. Це досягається за рахунок механізмів реструктуризації боргу, прозорого розподілу активів, участі кредиторів у процесі прийняття рішень та захисту від недобросовісної поведінки боржників. Особливості реалізації прав кредиторів у різних країнах Європи свідчать про те, що кожна з них має свої унікальні підходи до регулювання процедур банкрутства.

Отже, аналіз європейського досвіду показує, що успішне регулювання банкрутства фізичних осіб можливе лише за умови поєднання інтересів обох сторін – боржників і кредиторів. Запровадження сучасних механізмів, таких як медіація, реструктуризація боргів та судовий нагляд, може забезпечити більш збалансовану систему банкрутства фізичних осіб та підвищити рівень захисту прав кредиторів.

Список використаних джерел:

1. Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 (Directive on restructuring and insolvency). *Eur-lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1023/oj/eng>
2. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
3. Insolvenzordnung: vom 5. Oktober 1994. URL: <https://www.gesetze-iminternet.de/inso/BJNR286600994.html#BJNR286600994BJNG000100000>
4. Code de la consommation. Modifié par LOI n°2024-364 du 22 avril 2024 – art. 2 (V). *Legifrance*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006069565/
5. Code de commerce. Modifié par Ordonnance n°2021-1192 du 15 septembre 2021 – art. 28. *Legifrance*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/
6. Ley de Segunda Oportunidad (25/2015, de 28 de julio). *Legislación consolidada*. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-8469>
7. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas (Žin., 2012, Nr. 57-2823). *Infolex*. URL: <https://www.infolex.lt/ta/156085#>
8. Pankrotiseadus (maksejõuetusseadus). Vastu võetud 01.06.2022. *Riigi Teataja*. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/120062022001>
9. Ambrašaite G., Norkus R. Legal aspects of insolvency of natural persons in the Baltic states. *Juridica international*. 2014. Vol. 21. P. 176-185.
10. Provisions of Law 4738/2020 (Official Government Gazette A' 207/27.10.2020) «Debt Settlement and Second Chance Provision». *Cpalaw*. URL: <https://www.cpalaw.gr/en/insights/newsflashes/2020/11/debt-settlement-second-chance-provision/>
11. Проекта на Закон за несъстоятелност на физическите лица (11.11.2024). *Министерски съвет*. URL: <https://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=8665>
12. Codice della crisi d'impresa e dell'insolvenza on 15 July 2022. *Ministero della giustizia*. URL: https://www.giustizia.it/cmsresources/cms/documents/Rordorf_codice_crisi_insolvenza_5ott2017.pdf

